

PAPER DETAILS

TITLE: İSLÂM HUKUKUNDA MEHİR EVLİLİK SİGORTASI MIDIR?

AUTHORS: Hadi SAGLAM

PAGES: 1-19

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/264031>

İSLÂM HUKUKUNDA MEHİR EVLİLİK SİGORTASI MIDIR?

IS MEHIR A MARRIAGE INSURANCE IN ISLAMIC LAW?

Hadi SAĞLAM

Erzincan Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi
İslâm Hukuku Anabilim Dalı,
Erzincan-Türkiye
hadisaglam1964@hotmail.com

Atıf gösterme: Sağlam, H. (2016). İslam hukukunda mehir evlilik sigortası mıdır? *Universal Journal of Theology*, 1 (1), 1-19.

Geliş Tarihi:
17 Kasım 2016
Değerlendirme Tarihi:
19 Kasım 2016
Kabul Tarihi:
25 Aralık 2016

Öz: İslâm hukukunda evlilik sigortası olarak bilinen mehir ve uygulamasının mahiyeti ve fonksiyonu insanlık tarihi kadar eskidir. İslâm kültür tarihinde zorunlu olarak ödenen mehirin sosyal ve iktisadi güvence niteliğinin yeniden ele alınması gerekmektedir. Tarihi kökeni oldukça gerilere götürülen *mehir* günümüzde farklı uygulamalarla kendini yenileme ihtiyacı duymaktadır. Nitekim bazı ülkelerde sigorta şirketlerinin, artan boşanma olaylarını önlemeye yönelik ‘*Evlilik Sigortası*’ uygulaması başlatmış olduklarını görüyoruz. Bu çalışmamızda İslâm dininin önerdiği mehir konusu ele alınıp güncelleştirilmesi, ‘*Bireysel Emeklilik Sistemi*’ ile yürürlüğünün sağlanması önerisi üzerinde durulacaktır.

© 2016 UJTE.
Tüm hakları saklıdır.

Anahtar Kelimeler: *Mehir, evlilik Sigortası, Bireysel Emeklilik Sistemi, sorumluluk*

Abstract: The nature and function of the mehir and its practice, known as marriage insurance in Islamic law, is as old as human history. It is necessary to reconsider the quality of social and economic assurance of mehir which is obligatory paid in the history of Islamic culture. Today, the *mehir* which has taken its historical roots very seriously, needs to renew itself with different applications. As a matter of fact, in some countries, it is seen that insurance companies have started an application of ‘*Marriage Insurance*’ in order to prevent increasing divorce incidents. In this study, we will focus on the proposal of the implementation of the ‘*Individual Pension System*’ and the proposal of the Islamic religion to address and update the theme of the council.

Keywords: *Mehir, wedding Insurance, Private Pension System, responsibility*

1. Giriş

Mehrin varlığı insanlık tarihi kadar eskidir. Hemen her toplumda mehir benzeri uygulamaların varlığı bilinmektedir.¹ Mehrin, tarihsel ve kültürel uygulamalarına bakıldığında *çeşitli adlar* altında aynı gayenin gerçekleşmesi için *benzer uygulamalar* yapılmıştır. İslâm’dan önce geleneksel ve kırsal toplumlarda var olan mehir, Cahiliye toplumunda da kadının satış bedeli yapılmıştır. İslâm bu *geleneği* kadın lehine değiştirmek istemiştir. Cahiliye dönemine kadar varlığını devam ettiren mehir,

¹Mehir, Arapça «*mehr*» yahut «*sadak*» adı ile ifade edilen, dinin kocaya eşine verme yükümlülüğü getirdiği sosyal ve ekonomik bir güvence niteliği taşıyan daha çok iktisadi bir değerdir. Pakalın, II, s.443; Aydın, M. Akif, “*Mehir Md*”, DİA, XXVIII, s. 389-391; Ateş, Ali Osman, *İslâm’a Göre Cahiliye, Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, Beyan Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 251-257

Şâriî tarafından yeniden tashih edilerek yürürlüğe sokulmuştur. Bu bağlamda mehir müessesesinin sadece *hukukî yönü* değil bilakis *sosyolojik yönü* de bulunmaktadır.²

İslâm'daki mehir müessesesinin illetinin belirlenmesi *mehrin hükmü* açısından son derece önem arz eder. Buna göre mehrin gerekçesi hakkında şu sorulara cevap aranmalıdır. Mehir nedir? Mehir, boşanmış kadına ödenen bir *boşanma tazminatı*, bir *sosyal güvenlik teminatı* veya *ekonomik bir güvence* midir? Yoksa mehir, kadına nikâh akdinde veya boşanmada ödenen bir *kararlılık harcı / tazminatı*, bu akdin veya boşanmanın *şekil şartlarının yaptırımı* mıdır?

Öte yandan mehir, aile birlikteliğinin *sürekliliğini* sağlayan ve *aileyi korumaya yönelik* bir *kararlılık /sadâkat (bir tekeffül) tazminatı* mıdır? Yani taraflara nikâh akdinin getirdiği yükümlülüğe (*karşılıklı hak ve ödevlere*), akdin önemini vurgulayan bir *sadakat tazminatı* mıdır? Yoksa kadının *şerefli bir varlık* olduğunu belirlemek için zorunlu kılınmış bir *şerefiye bedeli* midir? Yahut mehir, bir yıpranma payı veya nafakayla yükümlü olmayan kadın için iktisadi bir özgürlük alanı mıdır? Sonuçta hem fitrattan getirilen farklılıklar, hem de iki cinsten, bir ailenin temeline atılan bir harç mıdır? Sevgiye / aşka sadece hukukî değil manevi bir yaptırım mıdır? Sevdiğine sevgisini izhar eden bir değer, sevgiyi artıracak bir hediye midir? Bu manada mehrin *mahiyeti ve gerekçesi* nedir? Naslara ve klasik eserlerde mehir hakkında birbirinden oldukça *farklı kavramlar* kullanılmış ve *farklı gerekçeler* ileri sürülmüştür. Bilindiği gibi hukuk normları, tarafların hukukunun korunması, adaletin sağlanması için bir araç konumundadır. İş bu nedenle mehir, kadın için bir *hak*, erkek için bir *borç* sayılarak bir denge mi kurulmuştur?

Kur'an-ı Kerim ve onun açıklaması olan Sünnet; aileyi fitri bir ihtiyaç sayıp aile hukuku ile ilgili ayrıntılı hükümlere yer vermiştir. Aile hayatının önemi ve sürekliliği için çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. Evliliği geçici değil ömür boyu sürmesini istemiştir. Evliliğin devamına sadece akdi yeterli görmemiştir. Tarafların hak ve ödevlerini bildirilmiştir. Mehir gibi zorunlu bir sosyal güvenlik aracına işaret etmiştir.³

Öte yandan nikâh akdi, satım akdine kıyaslanarak, mehir; kadına karşılık verilen bir satım sözleşmesi meblağı olarak da görülmüştür. Öyle ki mehri, cinsel yararlanma tazminatı veya başlık parası olarak görenlerin sayısı da az değildir. Mehrin gerekçesi konusunda farklı yorumların yapılmış olması toplumların *genel kabullerinin* veya *kültürel algılarının* gereği midir? Toplumlarda kültürel farklılıklar arttıkça mehre bakış felsefeleri de o oranda değişmiş midir? Tüm bu faktörler bir arada değerlendirildiğinde mehir konusunun yeniden ele alınmasının bir ihtiyaç olduğu da görülecektir. Keza günümüzde, *mehre ve yürürlüğüne* pek çok açıdan bakılmasının gereği de ortadadır.

2. Mehir Nedir?

Sözlükte mehir, “*nikâh bedeli, menfaat bedeli, ücret, aşk bedeli, sevgi ve şevkat bedeli*” anlamlarına gelmektedir. Bir fikhî terim olarak mehir ise; nikâh akdinde veya sonucunda kocanın eşine ödemek zorunda kaldığı nikâh bedelidir.⁴ Bu bedel menkul veya gayr-i menkul mal veya bir

²Toplumlar anaerkil yapıdan babaerkil yapıya evrilmiştir. Bu durumda kadın, evlilikte, boşanmada ve miras konularında eşitliğini kaybetmiştir. Keza bu durum kadının mehir adıyla satımına zemin hazırlamıştır. Kadının hakları baba hısımlığına değer veren asabe kültürüyle değişmiştir. Mehir, babaerkil ve çok evlilik yapısına uygun düşmektedir. Mehrin saptırılmış uygulamasının ortadan kalkması ancak babaerkil aile düzeninin ortadan kalkmasına bağlıdır. Taf.Bkz.http://www.isam.org.tr/documents/_dosyalar/_pdfler/osmanli_arastirmalari_dergisi/osmanl%C4%B1_syl/1980_c1_ORTAYLII.pdf

³Bakara 2/ 236-237; Nisâ 4/4- 20-24-25.

⁴Wensinck, el-Me'cem, “*Sdk Md*” ve “*Mhr Md*”; Aydın, Mehmet Akif, *DİA*, “*Mehir Md*”, s. 389-391; İbn Abidin, *Hâşiyetü'l-Reddül-Muhtar*, Kahraman Yayınları, III, İstanbul 1984, 100-105; Ömer Nasuhi Bilmen zevcelere verilen mehirler, onlardan yapılan istifade ve istimnaa mukabilidir. Zevcenin kadrini i'lâ, ihtiyacını tehvîn, cihaz tedarikini teşkil, istikbâlini temin, nikâh ehemniyetini ilan gibi

menfaattir.⁵ Yani mehir, erkeğin evlenirken kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya mal cinsinden meblağdır. Şer'an alınıp satılması ve kendisinden faydalanılması caiz olan her şey mehrin konusu olabilir.⁶

İslâm hukuk bilginleri, kadınlara tanınan mehir hakkında farklı sebepler ileri sürmüşlerdir: Mehir, kadının evlilik esnasında veya boşanma durumunda *haklarını korumaya yönelik* bir yaptırımdır. Mehir, kadının boşanması durumunda, bir güvence kaynağıdır. Kadını ihtiyaçların esaretinden kurtarmaya yönelik bir *destekten yoksun kalma ödeneğidir*. Mehir, kadının erkeğin elinde oyuncak olmaması için bir tür *zorunlu yaptırım sigortasıdır*. Mehir, aile birlikteliğinin *sürekliliğini* sağlayan ve *aileyi korumaya yönelik* bir *sadâkata tekeffül* tazminatıdır. Mehir konusunda birbirinden oldukça farklı yorumlar yapılmıştır. Öte yandan ülkemizde mehir, genellikle ailelerin birbirine yakınlaşmasını sağlayan bir *hediyeleşme* niteliğine bürünmüştür.

3. Mehirin Mahiyeti

3.1. Naslarda Mehir

Ayetler: *وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا* “Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışarlarsa, onu da afiyetle yiyin.”⁷

فَاتَّوهُنَّ أَجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ “Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktur.”⁸

وَأَتَوْهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ “Onlara ücretlerini (mehirlerini) maruf (güzel ve örfe uygun) bir şekilde verin.”⁹

وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ “Ve onlar için bir mehir takdir ettiyseniz ve eğer onlara dokunmadan önce boşarsanız, o zaman onlar için (farz olarak) takdir edilen mehrin yarısını vermek size farz kılınmıştır.”¹⁰

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرَهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدَرَهُ مَتَاعًا “Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluğu yoktur. Bu durumda onlara müt'a (hediye cinsinden bir şeyler) verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Münasip bir müt'a vermek iyiler için bir borçtur.”¹¹

وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَعَاطَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا “Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizizi geri alacaksınız?”¹²

maslahatlara da ihtiva etmektedir. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınları, II, İstanbul 1985, s. 117.

⁵ Şâfiî, Ümm, V, Beyrut 1993, s. 110; İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmet, *Muhallâ*, Mısır 1352, IX, s. 59; Çeker, Orhan; *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, *Aile Hukuku Kararnamesi* (haz. Orhan Çeker) Konya 1979, Md-89-90; Abdülhamid, Muhammed Muhyiddin, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye fi-Şeriatü'l-İslâmiyye*, Beyrut 1984, s. 125.

⁶ Aydın, Mehmet Akif, *DİA*, “Mehir Md”, s. 389-391.

⁷ Nisa 4/4.

⁸ Nisa 4/24.

⁹ Nisa 4/25.

¹⁰ Bakara 2/237.

¹¹ Bakara 2/236.

¹² Nisa 4/20.

Mehir kelimesi yerine naslarda, “*farîza, sadukât, atıyye, ukr, hibâ, alâik, tavl, nihle, sadak ve nikâh gibi*” eş anlamlı kelimeler kullanılmıştır.¹³

Naslara bakıldığında mehir konusunda birden fazla ayet bulunmaktadır.¹⁴ Bu naslardan mehirin farz olduğu anlaşılmaktadır. Keza naslarda *nikâh ve boşama* gibi iki konumda mehirden söz edilmiştir. Hadisler, Kur’an’ın mehir emrini tekit ettiğinden ve tahkimat kabilinden olduğundan burada tekrardan kaçınıyoruz.¹⁵ Naslardan anlaşılan mehir, kadın için bir hak erkek için bir sorumluluktur. Kur’an-ı Kerim’de kadına ödenecek mehirin bir borç olarak telakki edilmesi, gönül rızasıyla verilmesi, verdiği mehirin geri alınmaması, zifaktan önce boşamalarda mehirin yarısının verilmesine vurgu yapılmıştır.¹⁶

Mehre farklı manalar yüklemeye çalışmanın yerine hibe edilmesi durumunda gönül hoşnutluğu ile yenilebilmesinin karşılığı, mehirin gönül hoşnutluğu ile verilmesidir. Bu durum Şâriîn maksadına daha uygundur. Mehrin miktarı konusunda mağruf yani örfe göre hareket edilmesinin gerektiği, mehirin, Şâriî tarafından kadına verilmiş bir *hediye* olduğu da anlaşılmaktadır. Belki de kadının analığa namzet hediyesi veya neslin devamı için şerefiye bedelidir.

Devletlerde, yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişki seçim / biat akdi ile kurulurken; karı koca arasındaki bu ilişki nikâh sözleşmesiyle kurulur. Nikâh akdi mesuliyeti ağır bir sorumluluktur. Bunun için Kur’an’da ağır bir sorumluluk, sağlam bir teminat, adam gibi söz vermek anlamına da (مِثْقًا غَلِيظًا) “*mîsâkı galiz*” kavramı kullanılmıştır.¹⁷ Keza Kur’an, bu ağır sorumluluğu yüklenen, ailenin sürekliliğini koruyup gözetten, geçimini temin eden sorumlu kişi için de (الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ) “*kavvâm*” tabirini kullanılmıştır.¹⁸ Peygamber (sav) kadının bir emanet olduğunu, emanette güven ve sorumluluğun asıl olduğunu beyan etmiştir. Bilindiği gibi ikili ilişkilerde en değerli sermaye güvendir. Evliliğin en önemli harcı bu güven unsurudur.

3.2. Klasik Kaynaklarda Mehir

Yukarıda açıkladığımız gibi mehir, evlilik akdi anında veya devamı sırasında veyahut evliliğin sona ermesi halinde kadına verilen meblağın adıdır. Mehrin zorunluluğu konusunda müçtehitler ve İslâm bilginleri, icma etmişlerdir.¹⁹ Klasik eserlerde mehir, nikâh akdinin şartı mı yoksa sonucu mu olduğu tartışılmıştır. Müçtehitler mehir konusunda yaptıkları içtihatlar bakıldığında bu konuda birbirinde farklı içtihatlar yapmışlardır.²⁰ Kimi mehri, nikâh akdinin şartlarından sayarken bir kısmı da mehri, akdin bir sonucu olarak görmüştür. Ekseri klasik eserler mehri, evliliğin genel hükümleri kapsamına alarak evliliğin bir sonucu olarak nitelendirmişlerdir. Malikiler ise mehri, evlenmenin sıhhat şartları arasında saymışlardır. Bu takdirde mehir tesmiye edilmeden kıyılan nikâhın geçersiz olacağı görüşündedirler.

Müçtehitler mehri, nikâh akdinin şartlarından saymakla nikâh akdinin sonucunu görmek arasında ne tür bir farkındalık ortaya koymaya çalışmışlardır?²¹ Nikâh akdinde mehirin zorunlu

¹³ Bakara 2/229-236--237; Nisâ, 4/4-24-25; Mâide 5/5; Buhârî, Nikâh 14-32-44-56; Müslim, Nikâh 13; Ebu Dâvud, 32.

¹⁴ Bakara 2/ 229-236--237; Nisâ 4/4- 20-24-25.

¹⁵ Bkz. Buhârî, Nikâh 14-32-44-56; Müslim, Nikâh 13; Ebu Dâvud, 32.

¹⁶ Nisâ, 4/4.

¹⁷ Nisa 44/21.

¹⁸ Nisa 4/34.

¹⁹ Serahsî, el-Mebsut, V, 62 vd.; el-Kâsânî, Bedâiyu’s-Sanâyi, II, 274-304; İbnü’l-Hümâm, Fethul-Kadîr, II, 434 vd.; el-Cassâs, Ahkâmü’l-Kur’ân, III, 86 vd.; İbn Rüşd, Bidâyetü’l-Müçtehid, II, 16 vd.; İbn Âbidin, Reddü’l-Muhtâr, II, 329 vd.

²⁰ Merğînânî, I, 203; Taf. bkz. İmâm Mâlik, b. Enes, *Şerhu’l- Muvattâ*, XIV, Kahire 2005, s. 122; Aydın, “*Aile Md*”, DİA, II, s. 198.

²¹ Mehri, nikâh akdinin şartlarından sayılması halinde mehir verilmeden nikâh akdi geçerli değildir. Mehir, nikâh akdinde mutlaka belirlenmesi gerekmektedir. Mehri nikâh akdinin sonuçlarından görülmesi ise nikâhın geçerli olduğu fakat kocanın nafaka ve mehir

oluşunu, akdin kurucu unsurları ve sıhhat şartlarından sayarak bu akdin şekil şartı içerdiğine ve akdin yapısıyla ilgisine vurgu yaparlarken; Hanefiler gibi bazıları da mehri evlilik akdinin sonuçlarından biri saymakla; edimler arasındaki değişim gibi algıyı yok etme amacına yönelik olduğu söylenebilir.²² Böylece mehir olarak verilen meblağın bir satım sözleşmesi gibi algılanmasının önüne geçilmiştir. Bu takdirde kadın mehir gibi bir bedel karşılığında kendi bedenini adeta erkeğin istimna talebine açmanın bir karşılığı gibi durmakta, tarafların edim değişimi mahiyetinde olan bu algıya göre akdin şartı ve sonucu olmasında pozisyon aldıkları görülmektedir.

Öte yandan nikâh akdinin sonucu olarak erkek, nafaka ve mehir sorumlusu görülmüştür.²³ Erkek, kadının yeme, içme, giyinme, barınma gibi nafaka temini yanında bir de mehir sorumluluğu altındadır. Erkeğe kadına göre daha çok sorumluluk yüklenmiştir. Tüm bu müçtehitlerin içtihatlarından erkeğin sosyal hayattaki sorumluluğu, kadının sosyal hayattaki sorumluluğundan daha çok olduğu anlaşılmaktadır. Klasik dönemde yapılan bu içtihatlar boşama yetkisi ve mehir ödeme sorumluluğunun kocada olması, kadının buna karşılık mehir alma hakkı vardır ve kendisini mehir karşılığında kocasına teslim etmesi gerekmektedir.

Mehir konusunda bilginlerin yorumlarına bakıldığında genellikle, “*zıfaf, ölüm ve halveti sahiha*” gibi durumlarda kadın bu mehrin tamamına hak kazanmakta, zifaktan önce boşamalarda ise mehrin yarısının ödenmesi gerekmektedir. Bazı durumlarda ise hiç mehir alamamaktadır. Eğer kadın zıfaf ve halveti sahihadan önce ayrılırsa ve bu ayrılığa erkek sebep olmuşsa tesmiye edilen mehrin yarısını, şayet ayrılığa kadın sebep olmuşsa tesmiye edilen mehrin tamamını alamaz.²⁴

4. Mehrin Bir Örf ve Adet Oluşu

Mehir, bir örf ve adettir. Toplumlar, bu örf ve âdeti devam ettirmişlerdir. İslâm bir Cahiliye örf ve âdeti olan mehri, ilkeleriyle düzenleyerek yürürlüğe koymuştur. Öte yandan örf üzerine bina kılınan hükümlerin, örfün değişmesiyle değişebilir ilkesi de benimsenmiştir. Zira toplumların sosyo-kültürel yapıları dikkate alınarak yapılacak düzenlemelerin hem daha uzun süreli hem de daha sağlıklı olacağı kuşkusuzdur. Öyle ki kültür farklılığından ötürü bazı kavramların ve kurumların kabullenilmesi uzun zaman alacağından böyle bir düzenlemenin her daim sıkıntılar ortaya çıkardığı da tecrübelerle sabittir. Nitekim Cahiliyeden *âkila, kasâme ve mudârabe* gibi pek çok kurum ve kuruluş da İslâm’da aynen veya tadil edilerek alınmış bu *tecrübe birikiminden* istifade edilmiştir. Peygamberimiz (sav)’ın izlediği bu *sosyal siyaset* günümüzde de göz ardı edilmemelidir.

Öte yandan nikâh akdi yapıldıktan sonra, ülkemizde “*beşi birlik, bilezik, kolye, sığır, deve, arazi*” gibi örfî teamüller bir tür kültürel mehir görünümündedir. Keza ülkemizde nikâh sözleşmesinde (yuva kuran) taraflar karşılıklı olarak sorumluluklarını özgürce belirlerler. Taraflar, kurulacak bir yuva için adeta bir görev taksimi yaparlar. Mehir bu manada kadını evliliğe ısıdırma tazminatı görünümündedir. Kız tarafı, toplumların örf ve âdetine uygun olarak yatak ve yemek odasının eşyasını; erkek tarafı ise misafir odası ve diğer eşyaların teminine çalışırlar. Tarafların evlilik birlikteliğini sona erdirmeye durumunda ise evlerini dizmede almış oldukları eşyaları taksiminde de aynı yolu izlerler. Herkes bu örf ve adet gereği, evlilik birlikteliğinin sonlandırılması

vermesinin yine de zorunlu olduğu şeklindedir. Mehir tesmiye edilmesi kadının zenginlik nisabının belirlenmesi için de zorunludur. Kadın zekât, hac ve kurban gibi ibadetlerle yükümlülük nisabına tabi olması açısından da önemlidir. Nikâh kıyılırken mehir belirlenmemiş olsa nikâh akdi sahih olmamaktadır. Nikâh akdinin sonucu görülmesi ile bu problemin aşılmış olduğu anlaşılmaktadır. Nikâh sırasında mehir taahhüt edilmemişse mehr-i misil alır.

²² Serahşî, Şemsu’l-Eimme Ebu Bekr Muhammed, *Mebisûl*, V, Daru’l-Marife, Beyrut trs, s. 62-94; İbn Abidin, III, 102.

²³ Kâsânî, IV, 15-35; Mevsîlî, III, 156.

²⁴ Kâsânî, II, 335; İbn Kudâme, VI, 724-727; İbn Hümâm, III, 322-336; Bilmen, II, 128-129; Heyet, İlmihal, II, 219.

durumunda da kendilerinin almış oldukları eşyaların kendilerine ait olacak şekilde taksimatını yaparak ayrılırlar.

5. Mehrin Aile Birliğini Koruması (Evlilik Sigortası)

Naslar, aileyi fitri bir ihtiyaç saymıştır. Aile hayatının önemi ve sürekliliği için tavsiyelerde bulunmuştur. Evliliğin geçici değil ömür boyu sürmesini istemiştir. Naslar, tarafların hak ve görevlerini bildirilmiştir. Tüm bu naslardan evlilik akdinde kadına mehir vermenin zorunluluğu anlaşılmaktadır. Devletlerin hücreleri hiç kuşkusuz ailelerdir. Aile toplumun temeli ve çekirdeğidir. Onun düzelmesiyle toplum da düzelir. Onun bozulmasıyla toplum da bozulur. Ailenin korunması devletin asli görevlerinden biridir. Eğer bir hücre virüs kaparsa o devlet su almaya başlamıştır.

Bilindiği gibi nikâh sözleşmesi, belli şekil şartları bulunan bir akittir. Bu akdin dürüstlük, aleniyet, güven gibi asli unsurları bulunmaktadır. Bu asli unsurları ihlal edici her türlü arızalara karşı yasal tedbirler alınmalıdır. Tarafların haklarının eşit olarak korunması, hukuk sisteminin asli görevidir. Keza özel hukuk, tarafların özeline yönelik haklarının eşit olarak korunmasını hedeflemektedir. Bu sebeple, evlilik birlikteliğini gösteren “*aleniyet yani / ilan, şâhit, tescil ve mehir gibi*” nikâh akdinin kuruluşunda *şekil şartlarının* bulunması bu akdin tasfiyesinde de *şekil şartlarının* bulunmasını gerektirmektedir.

Mehir müessesesi, aile birlikteliğinin sürekliliği için geliştirilen bir tekniktir. Mehir müessesesi, aileyi korumaya yönelik klasik dönemin sosyal güvenlik araçlarından biridir. Çin’de ve pek çok ülkedeki evlilik sigortası ile İslâm hukukundaki mehir aracı arasında ilkesel olarak ciddi boyutta benzerliklerin olduğu görülmektedir. Zira bizdeki mehir uygulamasında da tıpkı *evlilik sigortasında* olduğu gibi, erkeğin kolayca kadını boşamasını engelleme amacı güdülmekte ve mehir bedeli, herhangi bir boşanma durumu vaki olduğunda da kadına hayatını idame ettirebilecek maddi bir destek sağlamaktadır. Kadınlar için pozitif bir ayrımcılık gibi gözüken bu uygulamanın *bir tür aile birlikteliğini koruma* amacına yönelik olduğu da söylenebilir. Aile birlikteliğinin çözülmesi konusunda alınacak her türlü tedbir meşru kabul edilmelidir. Mehir, aile kurumunun sigortasıdır. Bunun için mehir, evlilik birlikteliğinin sürekliliğinin sigorta primidir.

6. Mehrin Boşama Tazminatı Oluşu (Boşanma Sigortası)

İslâm hukukunun klasik kaynaklarına bakıldığında ise evlilik birlikteliğini sona erdirmeye yetkisinin erkeğe ait olduğu görüşü hâkimdir. Erkek ancak boşama tazminatı olan mehrini ödeyerek boşanabilmektedir. Kadınların ise “*tevfizi talak, muhâla ve tefrik*” gibi boşanma haklarının varlığı bilinmektedir.²⁵

Bilindiği gibi mehir kadına, boşama erkeğe verilmiş bir haktır. Bir terazinin iki kefesi gibi bir tarafa *boşama* diğer tarafa *mehir hakkı* verilerek, adeta *karşılıklı denge* kurulmuştur. Boşama yetkisine sahip olan koca, kendisine tanınan boşama hakkını kötüye kullanabilir. Kocanın bu keyfi tutumuna karşı mehir, zayıf tarafın korunmasına yönelik alınan bir tedbir mahiyetindedir. Kocanın bu tutumuna karşı kadına tanınmış pozitif bir ayrımcılık görünümündedir. Boşama yetkisi olan kocaya karşı, kocanın bu boşama yetkisini kötüye kullanma ihtimali karşılığında boşamadan caydırma ve aile birlikteliğinin sürekliliğini sağlama yolunda aile birliğinin korunması amacına

²⁵ Taf. bkz. Kâsânî, Alaaddin Ebi Bekr b. Mes’ud, Bedaiu’s-Sanâi fi Tertibi’s- Şerâi, Daru’l-Kitabi’l-Adabi, Beyrut 1982, III, s. 150-152;; Damat Efendi, Mecmuu’l-Ebhur fi Şerhi Multeka’l-ebhür, Dâru’l-İhyâ, I, 345-354; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, II, 115-147; Merğînânî, el-Hidâye Şerhu Bidâyet’l-Mübtedi, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, trs, I, s. 234;

yönelik geliştirilen bir müessesedir.²⁶ Bu anlamda mehir, *boşanma ve ölüm* sonucu evlilik birlikteliğinin sonlandırılması neticesinde kadına tanınan bir güvenlik teminatıdır. Mehrin, erkeklere tanınan *boşama ve çok evliliklerin* sınırlandırılması için geliştirilmiş *dönemsel ve durumsal* bir yaptırım olduğu sanılmaktadır.

İslâm dinince aile, en önemli kurumdur. Boşanma ise en nefret edilen durumdur. Evli çiftlerin boşanması her daim bir tehlikedir. Bu sebeple Çinli kadınlar evlenirken (*bizdeki mehrin karşılığı veya benzeri bir uygulama olan*) “*Evlilik Sigortası*” yaptırırlar.²⁷ Sigorta şirketleri, evlenecek kadının boşanma tehlikesi karşısında kendilerine sigorta teminatı sunuyorlar. Çin’de sigorta şirketleri bu tehlikeye karşı teminat veriyorlar. Boşanma rizikosunu gerçekleştirdiği takdirde sigorta şirketlerinden satın almış oldukları teminatın karşılığını devletin de desteği ile para olarak alıyorlar. Böylece bu uygulama sayesinde kadınlar evliliklerinin uzun sürmesini güvence altına almış oluyorlar. Erkekler ise sigorta bedeli olan parayı kadınlara bırakmamak adına boşanmaya kolay kolay cesaret edemiyorlar. İşte bizim İslâm hukuk geleneğimizde de mehir kavramı tam da bu noktada etkinliğini gösteriyor. Tıpkı Çin’deki gibi, boşanma konusunda erkeği caydırıcı bir unsur işlevi görüyor. Evlilik birlikteliği sonlandırıldığında kadın için teselli kaynağı olabiliyor. Bu uygulamanın aile birlikteliğinin uzun sürmesine katkı sunacağı da açıktır. Bunun için mehir, erkeğe eşini boşamada caydırma tazminatı görünümündedir. Kur’an-ı Kerim’deki mehir kavramının mahiyeti ile bu uygulamanın mahiyetinin benzerliği dikkat çekicidir.

7. Mehir Borcunun Ödenmesi

Nikâh sözleşmesinde kadın için karşılıklı takdir edilen mehrin ödenme şekilleri klasik fıkıh kitaplarında mevcuttur. Bu anlayışa göre mehrin ödenmesi, dört şekilde kendini göstermektedir:

Taraflar, mehrin miktarını karşılıklı olarak belirlemişlerse, üzerinde anlaştıkları bu mehre, klasik ifadesiyle *mehri müsemma* denir. Mehir, nikâh akdi esnasında belirlenmemişse (*yani nikâh sırasında mehir taahhüt edilmemişse*) veya mehrin miktarı üzerinde şüpheye düşülmüşse, kadına otomatikman emsallerinin veya akranlarının aldığı mehir kadar mehir takdir edilir. Bütün mehre, klasik ifadesiyle *mehri misil* denir ki özellikle vefat halinde başvurulmuş bir yöntemdir.²⁸

Öte yandan mehir *taksitli veya peşin*, klasik ifadesiyle *muaccel veya müeccel* ödenebilir. Diğer bir ifade ile mehir, nikâhtan önce peşin ödenmişse, kadının mülküne aktarılmışsa, buna klasik ifadesiyle *mehri muaccel* denir. Mehrin ödenmesinin kocanın ölümüne veya boşanmasına ertelenmesi durumunda, terekenin taksiminde kadına ödenen mehre ise *mehri müeccel* denir.²⁹ Mehrin, taksitle veya peşin ödenmesi taraflara bir kolaylık sağlanması içindir. Tarafların anlaşması sonucunda taksitle bağlanan mehir, ölüm veya boşamada peşin (*muaccel*) hale dönüşür.³⁰ Mehrin miktarı, peşin veya taksitli olması tarafların iradeleri ile karşılıklı verilecekleri bir karardır. Uygulamalara bakıldığında mehir, daha çok evli çiftlerden kocanın ölümü halinde terekeden alınmıştır. İslâm kültür tarihinde mehir konusunda pek çok dava açılmıştır. Açılan davalarda nikâh akdi esnasında tarafların kararlaştırdıkları mehir, ölen kocanın terekasından kadının mirasına cibri

²⁶ Taf. bkz. Bilmen, II, 115-120.

²⁷ <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/donat/2012.12.11/evlilik-sigortasi>

²⁸ Bilmen, II, 121-125.

²⁹ Bilmen, II, 121.122.

³⁰ Taf. bkz. Bilmen, II, 119.

aktarım yapılmıştır.³¹ Bu durum kadına miras taksiminde erkeğe kıyasla bir hisse verilmesinin mütemmimi gibi durmaktadır.

8. Mehir Borcunun Miktarı

Kadınlara ödenecek mehrin alt ve üst sınırı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Üst norm anayasal ilke niteliğindeki Kur'an'la, alt norm niteliğindeki Sünnetle mehir konusunda bir yasal düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme de toplumların *sosyo-kültürel* ve *sosyo-ekonomik* durumları dikkate alınmıştır. Genellikle mehrin alt sınırı konusunda Hz. Peygamberimiz (sav) “*On dirhemden az mehir yoktur*” buyurarak, döneminin bir alt sınır düzenlemesini yapmıştır.³² Üst sınır konusunda ise serbest bıraktığı görülmektedir.

H. Ömer Hz. Peygamberin hanımlarına verdiği dört yüz dirhemden ötesinde verilen mehirleri iptal edeceğini ilan ettiğinde arka saflardaki Fatıma b. Kays ayağa kalkmış ve şöyle demiştir. Ey Müminlerin Emiri! Yüce Allah kitabında “*Şayet siz onlara, kantar dolusu malı mehir olarak vermiş de olsanız, ayrıldığınız takdirde o mehirden hiçbir şeyi geri almayınız*”³³ buyuruyor. Allah bize hak tanıyor, siz engel oluyorsunuz. Görüldüğü gibi üst norm niteliğindeki Kur'an'ın evrensel değerleri ile toplumların yapısal durumuna göre yapılan yasal düzenlemelerin farkındalığı ortaya çıkmıştır. Hz. Ömer; “*Bu konuda kadın Ömer'den daha bilgilidir*” ve cemaate dönerek; “*Bir kadın isabet etti ve Ömer yanıldı*” demiş ve koyduğu hükmü kaldırdığını ilan etmiştir.³⁴ Burada değişen demografik yapı yanında değişen iktisadi yapının nasların yorumlanmasında ne kadar önemli olduğunu görüyoruz. Hz. Ömer, nassın genel çerçevesini daraltmak istemesi ve değişen iktisadi yapıya uygun yorumlanması gerektiği konusunda kadın sahabenin itirazını kabul etmiştir.

Öte yandan mehrin alt ve üst sınırı konusunda devletlerin *sosyal hukuk* alanında belirleyecekleri bir yaptırım da olabilir. Bu toplumların örf ve adetlerini ilgilendiren bir durumdur. Görüldüğü gibi mehrin alt ve üst sınırının belirlenmesi toplumların *sosyo-kültürel* ve *sosyo-ekonomik* durumları gereğidir. Keza mehrin alt ve üst sınırı konusu kişilerin karşılıklı anlaşmalarına bağlı bulunduğundan bu konuda yasal düzenlemeden çok *tarafaların kanunlarına* uyulmasının daha isabetli olacağı söylenebilir. Taraflar bu hususta ihtilafa düşerlerse kamu otoritesinin yaptırım gereği alt ve üst sınırlarının belirlenmesinin klasik dönemde (*mehri misil gibi*) bir teamül hukukunu oluşturduğu da görülmektedir.³⁵

9. Mehir Konusunda Yanlış Algılar

Mehir algısı, farklı toplumsal kültürlerde farklı farklı algılanmıştır. Tarihte insanlar daha çok satım sözleşmesi muamelesi yaptıklarından bu sözleşmenin koşullarını nikâh sözleşmesinde de aramışlardır. Bu bağlamda genellikle mehri, satım sözleşmesine kıyaslamışlardır. Doğal olarak da bir satım sözleşmesinde olduğu gibi tarafların karşılıklı edim değişiminden hareket etmişlerdir. Oysa mehir, ne cinsel bir yararlanma “*tazminatı*” ne de “*başlık parası*” ile karıştırılmamalıdır. Bu tür yanlış kıyaslar, yanlış sonuca götürmüştür. Bu tür yorumlar, mehre bakış felsefesiyle ilgili olup mehrin mahiyetinin kavranamamasından kaynaklandığı sanılmaktadır.

³¹ Nikâhtan önce verilen mehre, *mehri muaccel*, nikâh sonunda veya vefat halinde terekeden kadına ödenen mehre, *mehri müeccel* denilmiştir. Mehrin miktarı taraflarca tespit edilmediği takdirde, kızın emsal ve akranlarına bakarak mehrin miktarının tesbiti gerekir. Özellikle kocanın vefatı halinde başvurula bir yöntemdir. Bu mehre, *mehri misil* denilmektedir. İbn Abidin, III, s. 101; Heyet, İslâm ve Toplum, İsam Yayınları, II, 217-219; Mehir, nikâh sırasında belirlenmesi gerekir. Mehir iki kısımda ödenir.

³² Taf. bkz. Merğînânî, I, 203; Şeybânî, Muhammed b. Hasan, Muvatta Rivayeti, II, s. 454.

³³ Nisa/20

³⁴ Kazancı, a.g.e, s. 329-330.

³⁵ İbn Abidin, III, 100; Bilmen, II, 116.

Klasik eserlerde kadının mehre hak kazanabilmesi, cinsel ilişki sebebiyle hak etmesi yani zifafın şart koşulması, meselenin boyutunu karşılıklı edim değişimi algısına taşımıştır. Bu düşünceden hareket edildiğinde kadının fercinden istifade etmesine (istimna) karşılık mehir ödendiği varsayımı ortaya atılmıştır. Kadına verilen mehrin cinsel ilişkiden sonra hak edilmesi kocanın kadının cinselliği üzerinde mülkiyet hakkına sahip olduğunu, evlilikteki cinsel ilişkiyi zinadan ayıranın bu tür mülkiyet olduğu savunulmuştur. Muhtemelen evlilikte kocanın ödeyeceği mehir, (*pek çok meselede olduğu gibi*) yanlış kıyastan kaynaklanmıştır. Görüldüğü gibi toplumlar, kültür ve algılarını dine dayandırarak kültürlerini ve algılarını dini sığınak yapmışlardır.

10. Mehir Konusunun Değerlendirilmesi

Mehir konusuyla ilgili çalışmalar daha çok klasik eserlerdeki müçtehit imamların yapmış olduğu içtihatların tekrarından öteye geçmemiştir. Mehir konusunda yazılanlar okunduğunda mehrin klasik dönem uygulamalarını içerdiği ve toplumu bu klasik dönem uygulamalarına geri döndürme mücadelesi verildiği anlaşılmaktadır. Bu uygulamalar da âdeta kültürel boyutta kaldığından değişen kültürel yapılara uyum sağlanamamış, sonuçta mehir müessesesi kavramsal bazda kalmış kurumsal bir mahiyet de kazanamamıştır. Oysa yeni dünya düzeni kurumsallaşmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda mehir hakkında yeni düzenlemelerin yapılması da kaçınılmazdır.

Kavramlar ve kurumlar fonksiyonlarını sürdüremedikleri takdirde bir gölge gibi zail olup zamanla ölebilirler. Gölgenin tekrar avdet etmesi mümkündür ancak bu ölü kültürün korunması imkansızdır. İnsan ve lafızlar ölse de ruhunun yaşatılması her daim mümkündür. Araçlar değişse de asıl maksat amaçlardır. Yoksa Kur'an'ın emri olan bütün emirler gibi mehir kavramının da aramızdan çekip gitmemesi için hiçbir neden bulunmamaktadır.

Bilindiği gibi bir değer yargısı, birey ve toplumların ihtiyaçlarını karşıladığı ölçüde değer yargısı olma özelliğini koruyor demektir. Yoksa birey ve toplumların ihtiyaçlarını karşılamayan yasalar, değer olma özelliklerini kaybederler. Doğru olan bu kavramsal araçlara takılmadan bu aracın bizi ulaştıracağı manaya başka araçlarla da ulaşabiliyorsak ısrar etmenin faydası da yoktur. Ya bu araç tekrar üretime girene kadar beklenmeli veya aynı gayeyi gerçekleştiren diğer araçlarla yola devam edilmelidir.

İnsanlar bulundukları toplum içerisinde insani davranışları düzenleyen toplumsal yasa kurallarına uymak zorundadırlar. Öte yandan toplumsal düzen kurallarının halkın ve hakkın talepleri doğrultusunda genişletilmesi ve yeni yapılanmalara gidilmesi de kaçınılmazdır. Şekilden mahiyete, araçtan amaca yönelmesi birey ve toplumların sürekliliği açısından gereklidir. Bunun için mehir konusunda da lafızdan çok amaca bu amacın gerçekleştirilmesi için kurumsal yapılanmalara ve yapısal değişikliklere gidilmesi de kaçınılmazdır. Böylece tarafların hukukunun korunması ve hakkın emrinin yerine getirilmesi için akan bir nehir gibi otağının yönlendirilmesi, geçtiği kültürlerin ve toprakların eğimine göre şekil alması kaçınılmazdır. Bu bağlamda sorumluluk ve sosyal güvenlik hukukundaki gelişmeler, kadın ve erkeğin sorumluluk alanlarını yeniden düzenlemiş midir? Bu bağlamda evlilikte kadına ödenecek olan mehrin mahiyetinde değişiklik yapılmalı mıdır?

11. Mehrin Sosyal Hukuk Alanındaki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi

11.1. Sorumluluk Hukukundaki Gelişmeler

Sorumluluk Hukuku içerisinde *haksız fiiller* önemli bir yer kaplamaktadır. İnsanlık tarihinde “zarara uğrayan katlanır” düşüncesinden, “kusuruyla zarar veren öder” anlayışına geçilmiştir. Kusura dayalı sorumluluk ilkesi, sorumluluk hukukunun en eski ve temel ilkesidir. Günümüzde

haksız fiil kavramı içerisine, “kusursuz sorumluluk” konusu da girmektedir. Kusursuz sorumluluğun dayandığı ilkenin, “*sahip olan riski üstlenir*” veya “*her nimetin bir külfeti vardır*” anlayışına dayandığı söylenebilir.³⁶ Sosyal değişimler karşısında klasik kusur ilkesinin yetersiz kalışı, geniş manada sebep sorumluluğunun hukuki kabulüne zemin hazırlamıştır.³⁷

İnsan; sorumlu tutulan bir varlıktır. Sorumluluk, kişinin kendine ve başkalarına karşı yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerini zamanında yerine getirmesi zorunluluğudur. Sorumluluk, kişilik karakterinin en önemli öğelerinden biridir. Sorumlu olan kişi, kendi üzerine düşen görevleri ve işlevleri zamanında ve istenilen şekilde istenilen biçimde yerine getirmek zorundadır.³⁸ İnsan varlığının temel öğesi, bilinçaltında yatan *özgürlük* dürtüsüdür. Özgürlük ancak sorumluluk temeli üzerinde yaşayabilir. Mehir, kadın için bir iktisadi özgürlük sayılmıştır. Bu nedenle insanoğlu, varlığının en yüce değerlerinden biri olan *özgürlüğünü kazanmak, genişletmek ve korumak* için öteden beri *mücâdele* etmiştir.³⁹

Sorumluluk hukukundaki gelişmeler ve yeni yorumlar, erkeğe yüklenen mehir borcunu değiştirmiş midir? Kadın ve erkekte her biri hukuk önünde eşit hak ve fiil ehliyetine sahiptirler.⁴⁰ Dün olduğu gibi bugün de kadın ve erkek arasındaki sorumluluk; “biri diğerinden daha sorumlu değildir” şeklindedir. Öyle ki dün sadece erkeğe yüklenen “*nafaka ve mehir borcu*” günümüzde de aynı özelliğini koruyor mudur? Klasik dönemdeki kadınların sorumluluklarının, daha çok *fitri ve sosyo-kültürel* temellidir. Kadınların sorumluluk alanları hukuken daraltıldığı dönemlerdeki hukuki düzenlemelerin, günümüz için de aynı yasal olma özelliğini devam ettirmeleri doğru mudur? Ne kadar sorumluluk o kadar hak, ne kadar hak o kadar sorumluluk mudur?

Şâriî tarafların hukukunu belirlerken hiç kuskusuz *fitratı, koşulları ve toplumsal kabulleri* de dikkate almıştır. Buna göre hak ve görev taksimatı yapmıştır. Tekâmüle giden yolda, bireysel ve toplumsal değişim gereği sorumluluk hukuku da değişmiştir. Sonuçta tarafların hak ve sorumluluklarının belirlenmesi her daim kültürel algılarla karşılaşmıştır. Elbette tarafların hukukunu korumada fitrata uygun bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Burada tarafların, hakları kullanırken hukuk önünde eşit olmasından söz edilmektedir. Tarafların, insan hakları konusunda eşitlik ilkesi bulunmaktadır. Ancak kamunun sorumlu tuttuğu ödevlerin ve emanetlerin tevzi konusunda *farz-ı kifaye* hukuku hâkimdir. Ödevler konusunda kadınla erkeğin aynı olduğu haklar vardır. Kadının ödevlerinin daha hafif olduğu yerler vardır. Kamunun emaneti tevdi konusunda, farz-i kifaye kabilinden sorumlulukları vardır. Bu sorumluluk ilkesel olarak, emaneti tevdi konusunda mutlak eşitlik hâkim olmayıp *liyakat ve ehliyet* asıl olmalıdır.⁴¹

Klasik dönemde evlenecek erkeğin sorumluluk alanı evlilik birlikteliği boyunca eşinin nafakasını temin etmek ve mehrini vermek olmuştur. Keza asabe olarak baba ve erkek kardeş,

³⁶ <http://www.hukukmarket.com/images/contentspdf/136574.pdf>; Oğuzman, Kemal-Öz, Turgut, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Filiz Yayınları, İstanbul 1995, s. 503; BK. 55-58. Md; MK. 320-656. Md; Özsunay, Ergün – Dural, Mustafa, “Sorumluluk Hukuku’ndaki Değişiklikler Karşısında Sigorta”, Adli Makale, *Sigorta Hukuku Dergisi*, III. sa. 1. AIDA Türk Gurubu Yayınları, Ankara 1986, s. 35.

³⁷ Taf. bkz. Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Beka Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 1998, I, s. 461; Oğuzman-Öz, s. 462.

³⁸ Kıyâme 75/36; Tekâsür 102/8.

³⁹ Taf bkz. Hirş, Ernest, *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992, s. 82; İzveren, Adil, *Hukuk Felsefesi*, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1988, s. 18; Güriz, Adnan, *Hukuk Felsefesi*, Ankara Ü.H.F.Yayınları, Ankara 1996, s. 152; Mengüşoğlu, Takiyettin, *Felsefeye Giriş*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1958, s. 299; Aral, Vecdi, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, Filiz Yayınevi, İstanbul 1991, s. 26; Aksu, A. Ömer, *Gelir ve Servet Dağılımı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1993, s. 111-120.; Selçuk, Sami, *Demokrasiye Doğru*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 23-29.

⁴⁰ Bakara 2/228.

⁴¹ Taf. Bkz. Hatemi, Hüseyin, *İlâhî Hikmette Kadın*, Milenyum Yayınları, İstanbul 213, s. 241.

boşanmış kız kardeşlerinin (*yoksulluk durumunda*) nafakasını da teminle yükümlüdür. Bu kanun koyucunun erkeğe yüklediği sorumlulukla ilişkilidir.⁴²

Öte yandan kanun koyucu nafaka, mehir ve şahitlik gibi konularda erkeğe daha fazla sorumluluk yüklemiştir. Buna karşın erkeğin mirastan iki hisse alması kendisine tevdi edilen bu görevlere mukabildir. Klasik dönemde genellikle erkeğin sosyal hayat içerisinde bulunması, erkeğe daha fazla sosyal hayat içerisinde sorumluluk gerektirmiştir. *Nafaka, mehir, şahitlik, kadılık* gibi sosyal hukuk kapsamında erkeğe daha fazla sorumluluk verilmesiyle yakından ilişkilidir. Bugüne kadar taraflara bu sorumluluk noktasından bakılması gerekirken, bu durumun İslâm'ın kadınlara bakışını yansıttığının ileri sürülmesi doğru izahtan varestedir. Kadın ve erkeğin *sosyal statüsü, fitratları* gereği görev taksimi yapılmasından kaynaklanmış bir durum olsa gerektir.

Klasik dönemde daha çok erkek bu sorumluluğu yüklenmiştir. Bunun için de naslara bakıldığında kadın ve erkek arasında bir ayrıcalık var gibi gözüken farklılığın sebebi kadının sorumluluğu ile ilişkilidir. Erkek için daha çok sorumluluk verilmiş ve daha çok hak talebinde bulunulmuştur. Naslara bakıldığında görüleceği üzere kadın için *miras, şahitlik* gibi bazı konularda özel düzenlemeler mevcuttur. Bu sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve fitri açıdan kadına verilen görevin az olmasıyla ilgilidir. Zaman, yer ve şahısların durumlarına göre zayıf tarafın korunmasına ve durumsallığına yönelik getirilen bir yasal düzenlemedir. Var olan hukuk sistemine göre hak dağıtımının daha isabetli ve daha doğru olacağı da kuşkusuzdur. Yoksa evlilikte günümüzde taraflardan birine daha büyük sorumluluklar mı yüklenmektedir?

Kadına mehrin neden verildiği, bu mehrin hangi haktan kaynaklandığı hep tartışma konusu yapılmıştır. Klasik dönemde mehir kadın için bir hak erkek için bir borç ve sorumluluktur. Nikâh akdindeki mehre, *kadının sosyal statüsü, toplumsal değeri, yıpranma payı ve hakları* açısından sevgiyi artıran bir hediye olarak bakılmalıdır. Günümüz sorumluluk hukuku, sorumluluğu bireysel olmaktan çıkarıp sorumluluğun organizasyonunu üçüncü kişilere yani sigorta şirketlerine vererek sorumluluğun devrini yapmıştır.

11.2. Sosyal Güvenlik Hukukundaki Gelişmeler

İnsanın düşüncesi geliştikçe, değişen şartlar ve gelişmeler karşısında, geleceğini güvence altına alma isteği bir ihtiyaç haline gelmiş, bu ihtiyaç zamanla *sosyal güvenlik* fikrini doğurmuştur. Sosyal güvenliği bir insan hakkı ve bir devlet görevi yapmıştır. Çağımızın bir özelliği de "*sosyal güvenlik çağı*" oluşudur. Bu çağda sorumluluk bireysellikten kurumsallığa aktarılmıştır. Bu bakımdan sosyal devlet, vatandaşlarının *emniyet, hürriyet ve refahlarını* temin, koruma ve geliştirme sebebiyle kurulmuş bir teşkilattır. Onun başlıca görevi sosyal güvenliği kurmak ve geliştirmektir.⁴³ Devlet, doğrudan veya dolaylı olarak vatandaşlarının sosyal güvenliğini temin etmekle yükümlüdür. Sosyal güvenlik bir yandan devlete yüklenmiş bir görev, öte yandan bireye talep hakkı doğuran anayasal bir hak olmuştur.⁴⁴

Sosyal ilişkilerin giderek daha karmaşık bir hal aldığı, teknik tehlikelerin son derece arttığı modern toplumda, bireylerin uğradığı zararı bir sorumluya yükleterek giderme çabası, sebep sorumluluğunun genelleştirilmesi ilkesiyle birlikte ayrıca *sigorta fikrinin gelişmesine* de katkıda

⁴² Bakara 2/124.

⁴³ T.C. 1982 Anayasa 60. Md.

⁴⁴ Bkz. Alper, Yusuf, "*Güvenliğin Tasarruf Eğilimine Tesirleri Teorik Görüşler*", Adli Makalesi, *Uludağ Üniversitesi İktisâdî ve İdârî Bilimler Fakültesi Dergisi*, VI, sa. 2. Kasım 1985, s. 113.

bulunmuştur.⁴⁵ Tehlikelerle dolu bir toplumda yaşama zorunluluğunun bilincinde olan bireyler, uğradıkları zararların kötü sonuçlarına karşı kendilerini sigorta ettirmek gereğini duymuşlardır. Sanayi devriminden önce özel nitelik taşıyan sigortalar, zamanla devletin müdahalesiyle birçok alanda mecburi hale getirilmiştir. Sorumluluk hukuku gereğince, rizikoyu giderme yükümlülüğünü doğuran sözleşmelerin başında sigorta sözleşmeleri gelmektedir. Burada zararı yüklenen kişinin zararın doğmasında kusurlu bir davranışı söz konusu değildir. Bu tür sözleşme ile sigortacı ödenecek belirli prim karşılığında, sigorta ettirene karşı, sigortalı yönünden tehlikenin gerçekleşmesi halinde doğacak zararlı sonuçları gidermeyi *taahhüt* ederek *teminat* verir.⁴⁶

Sonuçta sanayileşme, kentleşme ve hızlı gelişen teknolojik iletişim ağı, bir taraftan toplumsal yapıyı etkilerken; diğer taraftan dînî nitelikli sosyal güvenlik kurumlarını da etkilemiştir. Sosyal güvenliğin yeniden yapılanması sürecinde dînî sosyal güvenlik tedbirleri de nasibini almıştır. Günümüzde sosyal güvenlik alanındaki boşlukların doldurulması, maddî ve manevî tehlikeleri bertaraf edebilecek kurumsal müesseselere ihtiyacı daha da artırmıştır. Zira yeni yeni risk branşları ortaya çıktıkça yeni tedbirlerin alınması ve bu manada yeni kurumsal yapılanmalara gidilmesi de kaçınılmazdır.

Sosyal güvenlik hukukundaki gelişmeler, evli kadına klasik dönemde sosyal güvenlik teminatı olan mehrin, günümüzde erkeğin sorumluluğundan sigorta şirketlerine mi devredilmiştir? Mehir, İslâm hukuk doktrininde zorunlu sosyal güvenlik araçlarından biridir.⁴⁷ Kadının boşanması veya kocanın ölmesi durumu, kadın için tehlike oluşturmaktadır. Günümüzde tehlikelere karşı bireysel sorumluluk azalmıştır. Öte yandan bu tehlikelerin tek başına üstesinden gilememiştir. Azalan bireysel sorumluluğun yerine bu sorumluluğu ve onun hukukî yaptırımını organize edecek kurumsal müesseselere ihtiyaç duyulmuştur. Sorumluluğun sigorta şirketlerine devri sağlanmıştır. Böylece bireysel sorumluluk sigorta şirketine devri sağlanarak, sorumluluk sigorta edilmiştir. Günümüzde mehrin yürürlüğü sigorta şirketleri aracılığı ile sürdürülebilir. Bugün sigorta şirketleri pek çok alanda tehlike çeşidine göre teminat vermektedirler. Sigorta, ailenin sosyal güvenliğini sağlayan bir araçtır. Mehir müessesesi de, zorunlu sosyal güvenlik araçlarından biridir. Mehir fonu oluşturulup sorumlulukların organizasyonu yapılarak mehir yaptırımı sağlanabilir. Bu fon hem birey hem de devlet için önemli bir kaynaktır.

Kur'an'da nehirler gibi her daim akan fon kaynakları olduğu gibi irili ufaklı pek çok fon kaynakları da bulunmaktadır. Bu fon kaynaklarının kurumsallaştırılması önünde her hangi bir engel de bulunmamaktadır. Bunun için mehir müessesesi, evlilik birlikteliğinin uzatılabilmesi, boşamaların önüne geçilebilmesi için getirilen bir sosyal güvenlik tedbiridir. Günümüzde mehir emri gibi dini emir ve yasakların lafızdan öteye geçemedikleri, kurumsallaşamadıkları, hukuki yaptırımdan yoksun vicdani kaldıkları görülmektedir. Klasik dönem mehir müessesesinin yürürlüğü, günümüz sosyal güvenlik araçlarıyla sağlanabilir.

⁴⁵Taf bkz. Güriz, s. 170; Ansay, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*, 3. Baskı Ankara 1958, s. 129; Çağrı, Mustafa, "Mesuliyet", *İİGYA*, III, s. 226.

⁴⁶Tandoğan, Haluk, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 3. Baskı, II, Ankara 1987, s. 685.

⁴⁷Bakara 2/236.

12. Mehrin Yürürlüğünü Sağlayan Araçlar

12.1. Manevi ve Örfi Yaptırımla Yürürlüğünün Sağlanması

Mehir, kadına yüklenilen mesuliyetin bedelidir. Onun içindir ki İslâm'da mal ayrılığı rejimi benimsenmiştir. Hür bir birey olan kadın gerektiğinde kendi malından harcayabilmelidir. Mehrin sosyolojik boyutuna bakıldığında kadının iktisadi özgürlüğünü elde etmesi için belli dönemlerde pozitif ayrımcılıklar yapılmıştır. Evli kadına bir statü belirlenmiştir. Bu statü kadının fitratına uygundur. Kadının evlilik sebebi ve fitratı genellikle ev içerisinde geçtiği, çocuk ve bakımıyla ilgilendiği için toplum içerisindeki faaliyetlerinden hiç kuşkusuz mahrum kalacaktır. Nafakasını temin etmek dışında kadının özgürce tasadduk ve harcama yapması da ancak mehir sayesinde gerçekleşebilir. Bu takdirde kadının gelir kaybına uğraması kaçınılmazdır. Bu gelir kaybının telafisi anlamına gelen mehr pek çok ilahi hikmete mebnidir. Bu hikmetlerden belki biri de gelir kaybına uğraması muhtemel olan kadına verilen bir meblağdır. Evlilik birlikteliği kurulurken; kocaya boşama hakkı; kadına ise mehir hakkı verilerek tarafların hukukunun korunması amaçlanmıştır.

Günümüzde ise mehir müessesesi, âdete manevi yaptırımı unutulmuş *sembolik bir değeri olan hediye mahiyetine* bürünmüştür. Oysa İslâm hukukunun klasik kaynaklarında yapılan içtihatlarla bakıldığında mehrin bir *zorunluluk* olduğu anlaşılmaktadır. Kadına verilen sağlam bir teminat olması hasebiyle mehir, zayıf taraf olan kadın lehine klasik dönemin pozitif bir ayrıcalığı görünümündedir.

Ne yazık ki Müslümanlar hala klasik dönem kavramları ile bir yasal düzenleme peşindedirler. Günümüz toplumlarında klasik dönemdeki kavramların mahiyetine ve maksadına uygun yeni düzenlemeler bulunmaktadır. Bu yeni düzenlemeler, farklı kavramlarla ifade edilse de aynı gayenin tahakkukuna yöneliktir. Bu yeni düzenlemelerin kavram kargaşasına sokulmasını da doğru bulmuyoruz. Günümüzde devletin, çeyiz hesabı gibi⁴⁸ gençlerin evlenmesini teşvik için getirdiği çözüm önerileri ve bu bağlamda tarafların (*birey ve devlet*) ihtiyaçlarının karşılanması için geliştirilen ve şimdi değineceğimiz BES gibi projeler klasik dönem mehir müessesesinin yürürlüğü için de ciddi bir taban oluşturabilir.

12.2. Mehrin Bireysel Emeklilik Sistemiyle Yürürlüğünün Sağlanması

Günümüzde BES (*Bireysel Emeklilik Sistemi*) diye bilinen kurumsal yapılanmanın varlığı bilinmektedir. Devlet tarafından kurulan ve korunan bu sistem hükümetin desteği ile yürürlüğe sokulmuştur. Öyle ki bu araç, devletlerin kalkınması için temel dinamiklerden birini oluşturmuştur. Hemen her devlet, uzun vadeli yatırımlar için uzun vadeli fon kaynağı oluşturmak ister. Keza bireyler, bu uzun vadeli yatırımlardan elde edilen gelirlere de katılmak isterler. Bu sistem, hem devlet hem de birey açısından faydalıdır. Bu uzun vadeli fonlar, gelişmiş ülkelerin kalkınmasında lokomotif rol üstlenmişlerdir. Keza gelişme sürecinde olan devletlerin kalkınmasında da temel dinamiklerden birini teşkil edeceği kuşkusuzdur. Bir taraftan emek diğer taraftan sermaye ile kurulan, klasik dönemde mudârabe olarak bilinen bu uzun vadeli fon sistemi hem birey hem de devlet için faydalı bir araç konumundadır.

Mehir projesinin yürürlüğü BES kapsamında sağlanabilir. Bu BES aracının mahiyeti ve fonksiyonu iyi anlaşılmalıdır. Dine duyarlı kesimin mehr gibi tarihi ve nassî bir önerinin, BES bünyesinde hayata geçirilmesi mümkündür. Evlenecek çiftlerin / tarafların aralarında sözleşmeye binaen kararlaştırdıkları mehir miktarını peşin veya veresiye (yani *muaccel veya müeccel*) olarak

⁴⁸ <http://www.ntv.com.tr/ekonomi/ceyiz-hesabinin-kosullari-neler-ceyiz-hesabi-nedir>,

BES projesi kapsamında toplanmasının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Bu durum müessesenin zamanla hukuki boyut kazanmasına da vesile olacaktır.

Evlenecek çiftlerin kararlaştırdıkları mehrin miktarını, BES aracı kapsamında kadına teminat verilmesi mehrin yürürlüğü açısından önemli bir proje gibi durmaktadır. Öte yandan BES'e evli çiftlerin katılımı teşvik edilmelidir. Evlenecek çiftlere, devlet katkı payının artırılması ile evliliğe teşvik teminatı da sağlanmalıdır. Aile kurma özendirilmelidir. Keza ailenin sürekliliği için de tarafların haklarının korunmasına özen gösterilmelidir. Evlenecek çiftler, klasik dönemdeki mehir anlayışı da dikkate alınarak hukuki bir zemine oturtulmalıdır. Çeyiz hesabı gibi hesaplar için yapılan bazı düzenlemelerle birlikte daha sağlıklı bir yapılanmaya geçilmelidir. Evlenecek gençlere destek için hayata geçirilen çeyiz hesabı devlet katkısı ile desteklenen bir üründür.⁴⁹

Mehri günümüzün sosyal güvenlik araçlarına benzetecek olursak; Bireysel Emeklilik Sistemi benzer bir mahiyet arz etmektedir. Kadın için mehir olarak BES'e peşin veya veresiye yatırılan mehir primi gelecekteki tehlike (*ölüm veya boşanma*) gerçekleştiği takdirde kendisine bir teminat sunulur. Sosyal güvenliğin zorunlu araçları arasında sayılabilecek mehrin yürürlüğü böylece sağlanmış olabilir.

Bugün BES projesi, bir devlet projesidir. BES, bir sigorta değildir. BES, bir tasarruf sandığıdır. Sadece toplanan fonların yatırımlarda yönlendirilmesiyle ekonomik olarak sosyal dayanışma sağlamaktadır. Sigorta rizikoların ortaklaşa karşılanması hadisesidir. BES bugün, klasik dönemdeki kâr ve zarar (*mudârabe*) ortaklığı şeklinde yürüyen bir sistemin adıdır.

Öte yandan BES fonunda toplanan paraların faizli enstrümanlarda değerlendirmesi tartışmayı beraberinde getirmiştir. Bu tür gelir, inanç yapılarına zıtlık oluşturduğundan müspet bakılmamıştır. Ancak bugün SPK'nın (*Sermaye Piyasası Kurulu*) aldığı bir kararla zorunlu (*tahvil ve hazine bonusu*) araçlara son verilmiştir. Bu kültür probleminin önüne de geçilmiştir.⁵⁰ Bugün BES sistemine dâhil olan bireylerin fonlarını kendi istedikleri meşru alanlarda değerlendirme fırsatı da sunulmuştur. BES'e katılan bireye, kendi fonunu meşru zemin ve alanlarda değerlendirme imkanı da verilmiştir.

BES bünyesinde yasal *mehir fonu hesabı* oluşturularak daha cazibeli hale getirilebilir. Boşama erkekten kaynaklanıyorsa bu fondaki meblağ mehir hakkı olarak kadının mal varlığına, zina veya başka bir sebeple kadından kaynaklanıyorsa fon meblağı erkeğin mal varlığına aktarılır. Bu durumda tarafların açtıkları boşama davasında boşamaya neden olan sebepler dikkate alınarak boşamada suçlu olana göre belirlenmelidir. Nikâh akdini bozan taraf mehir hakkından yararlanamaz. Koca tarafından boşamalar, ölüm ve nikâh akdiyle tesmiye edilen mehir miktarı her halükarda kadının hakkıdır. Çalışanın kadının sosyal güvenliğinin bulunduğu ancak çalışmayan kadınlar için bu mehir fonu güvenliğini sağlayabilir. Mehir hesabı ile BES daha cazibeli hale dönüştürülebilir.

12.3. Mehrin Sigorta Şirketleri ile Yürürlüğünün Sağlanması

Günümüzde tehlikelere karşı bireysel sorumluluğun azalması ve bu tehlikelerin tek başına üstesinden gelinememesi, azalan bireysel sorumluluğun yerine bu sorumluluğu ve onun hukukî yaptırımını organize edecek sigorta şirketlerine kapı aralanmıştır. Böylece bireysel sorumluluğun sigorta şirketine devri sağlanmıştır. Mehrin yürürlüğü sigorta şirketleri aracılığı ile sürdürülebilir. Bugün sigorta şirketleri pek çok alanda tehlike çeşidine göre teminat vermektedirler. Günümüzdeki

⁴⁹ Taf. Bkz. Resmi gazete 2015/8302; “Çeyiz Hesabı ve Devlet Katkısına Dair Yönetmelik” 14/12/2015 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁵⁰ <http://spk.gov.tr/apps/teblig/displayteblig.aspx?id=467&ct=f&action=displayfile>

sigorta şirketleri de pek çok açıdan ihtiyaç duyulan alanlara göre teminat vermektedir. Bu teminatlar bazan devlet destekli de olmaktadır.

Nitekim Çin’de ve pek çok devletlerde ve ülkemizde özellikle büyük kentlerde boşanma oranlarında ciddi artışlar görülmüştür. Çin’de 2011 yılında 2 milyon 900 bin çiftin boşandığını ve bu duruma mani olmak için de sigorta şirketlerinin harekete geçerek “evlilik sigortası” uygulamasını başlattıklarını görmekteyiz. Çin’deki ‘*Evlilik Sigortası*’ uygulamasının pratiği ise şöyledir: Taraflar evlenirken evlilik sigortası yapmaktalar. Eğer taraflar elli yıl evli kalırsa sigorta şirketleri sigortalı çiftlere, sigorta bedelinin sekiz katı kadar para ödemesi yapmaktadır. Her hangi bir sebeple evlilik birlikteliği sonlandırılırsa bu takdirde sigorta şirketi mağdur olan tarafa sigorta bedelini ödemektedir. Çinli sigorta şirketleri taraflara evlilik sigortası yaptırmalarını öneriyor. Bu takdirde evliliğin uzun sürmesini bir tür güvence altına alıyor. Aile birlikteliğinin uzun sürmesi için geliştirilen bu sigorta uygulaması adeta klasik dönem sigorta mantığını yansıtmaktadır. Bu uygulamaya Çinli kadınların evlilikte çok sıcak baktıkları görülmektedir. Erkekler ise evlilikte ödenecek mehir benzeri primlerin ayrılık durumunda kadına kalacağı düşüncesiyle sıcak bakmamaktadırlar.⁵¹

Çin’deki bu uygulanmaya sokulan evlilik sigortası tarafların boşanmasını engellediği, aile birlikteliğinin daha uzun sürmesine neden olduğu, aile toplumun hücresi kabul edildiğinden hücreye girebilecek virüsleri yok etmek için geliştirilen bir teknik olması hasebiyle güzel bir uygulama olarak görülmüştür. Keza Türkiye’imizdeki bazı sigorta şirketleri, “düğün sigortası” adı altında ürün satışa sunmuşlardır.⁵² Gelecekte pek çok sigorta şirketinin (*Çin’de olduğu gibi*) bu alanda milletin kültürüne uygun mehir gibi yeni ürünler piyasaya sürmelerini bekliyoruz.

12.4. Mehrin Medeni Kanunla Yürürlüğünün Sağlanması

Nafaka, bir kimsenin bakmakla yükümlü olduğu kişilere yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyacını karşılamak üzere yasal bir yükümlülük olarak belirli aralıklarla ödenen meblağın adıdır. Mehir konusunu, Medeni Kanun düzenlememiştir. Ancak doğrudan yasaklamadığı, bir bağışlama vadi olarak gördüğü zımnen anlaşılmaktadır. Ülkemizde MK göre, boşanan kadınlara mahkemelerce belirlenen nafaka, İslâm’ın emri olan mehri karşıladığı, klasik dönem uygulaması olan mehrin nafaka hukukunun kapsamına alındığı söylenmektedir. Medeni Kanun, tarafların boşanması durumunda kusurlu tarafa nafaka yükümlülüğü getirmesi, tarafların boşamasına caydırıcılık olduğu gerekçesi ileri sürülerek mehir gibi bir ek ödemeye ihtiyaç bulunmadığı savunulmaktadır. Zira günümüzde boşanan bir erkek, hem mehir, hem de nafaka ödemek mecburiyetinde kalmaktadır. Yasalar, boşanan kadına evleneceği zamana kadar nafaka verme mecburiyeti yüklemiştir. Bu nafaka ödeme yükümlülüğü bir mehir ve boşamayı zorlaştıracak bir yaptırım olarak düşünülemez mi? Hukuk, *tarafların hak ve sorumluluklarının dengelendiği* bir sistemin adıdır.

Nafaka süresi, bazı ülkelerde evlilik birlikteliği süresince ödenir. Bazı ülkelerde ise üç yıla sınırlandırılmıştır. Ancak Medeni Kanun nafaka ödeme borcu hakkında bir sınırlandırma getirmemiştir. Bu durum nafaka alacaklısı *iş bulana, evlenene ve ölene* kadar sürebilmektedir. Klasik dönemde bu nafaka yükümlülüğü iddet sürecince geçerli olduğundan günümüzde nafaka hukuku daha geniş bir mahiyet kazanmıştır. Mehir hadisesinin yaptırımı genellikle nafaka yaptırımı çerçevesine sokulmuştur. Belki de bu sebepten mehir gibi ayrıca bir yaptırıma gerek duyulmamıştır. Nafaka türlerine göre değişse de burada boşanan kadına ödenen *yoksulluk nafakası* kastedilmektedir.

⁵¹ <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/donat/2012/12/11/evlilik-sigortasi>

⁵² <https://www.allianzsigorta.com.tr/tr/duyurular/haber-arsivi/allianzdan-turkiyede-bir-ilk-alyans-sigortasi.html/>

Öte yandan İslâm fıkında nafaka borcu sadece erkeğe aittir. Erkeğin ödeyeceği nafaka borcu, kadın kocasından boşandıktan sonra iddetini doldurana kadardır. Boşanmış ve iddeti dolmuş kadının artık eski kocasıyla nikâh bağı kalmamıştır. İslâm hukukunun klasik kaynaklarında nikâh bağı olmayan kadına nafaka borcu bulunmamaktadır. Böyle bir nafaka alıyorsa mehir gibi meşru alacağı varsa mehre mahsuben alabileceği görüşü hâkimdir. Kız çocuğunun nafakası evlenmeden önce babası, erkek kardeşlerinin, evlendikten sonra ise kocasının nafaka ve mehir teminatı altındadır.⁵³

Görüldüğü gibi her iki müessese de nafaka borcu, tarafları boşamaya caydırıcılık olarak yasal bir yaptırımdır. Klasik dönemde mehir, tarafların evlilik birlikteliğini sonlandırmalarını engelleme tazminatı olma özelliğini taşıırken; bugün bu yaptırımın *nafaka ödeme borcu* ile gerçekleştiği söylenmektedir. Bugün nafaka borcunun tarafların evliliği sonlandırmasına engel olamadığı açıktır. Mehir gibi maddi yaptırım da evlilik birlikteliğinin sonlandırılmasına engel olamamaktadır. Ancak her iki müessesenin de caydırıcı özelliği dikkate alınmalıdır. Mehrin caydırıcılığı nafakada da bulunduğundan mehre gerek olmadığını söylemek mehir hadisesine bir yönüyle bakmaktır. Oysa mehrin pek çok hikmetlere mebni olduğunu yukarıda ifade etmiştik.

12.5. Mehrin Yasal Mal Rejimi ile Yürürlüğünün Sağlanması

Klasik dönemde evlilik birlikteliğinin yasal mal rejimi sonucu, mirasta *mal ayrılığı rejimi* ilke olarak belirlenmiştir. Günümüzde ise evli çiftlerin birlikte yaşama karar verdikten sonra edinmiş oldukları malların, *mal birlikteliği rejimi* ilkesi benimsenmiştir. Mal birlikteliği rejiminde tarafların evlilik sözleşmesinden sonra elde ettikleri kazanımlarının eşit olarak taksimatının yapılması, mehir hadisesini de ortadan kaldırdığı söylenmektedir. Mehir gibi bir hakkın konuluş amacının ve gerekçesinin bir tür mal taksimatında kendisini bulabileceği düşünülmüştür. Edinilmiş malların taksimatı yapılırken yarı yarıya yapılacağından⁵⁴ kadının haksızlığa uğramayacağı ve geleceği için teminat olan mehre ihtiyacı da kalmayacağı savunulmaktadır.

MK'da taraflar, mal birlikteliği rejimi esas alındığından edinilmiş mallarda eşit haklara sahiptirler. Klasik dönemde *mal ayrılığı rejimi* esas olduğundan kadın *zengin* fakat kocası *fakir* olabilirdi. Veya bunun aksi söz konusuydu. Bu durumda kadın için belirlenen mehir, ya doğrudan ya da dolaylı olarak kocanın (*ölümü veya boşaması durumunda*) malından veya terekeden, kadının mirasına gerek doğrudan gerekse dava yoluyla cebri olarak intikali sağlanırdı.

Öte yandan naslarda, yasal mal rejimi taksimatı yapıldığı halde mehir konusunda bir yasaklama getirilmemesi, mal rejimi ile mehrin bir bağlantısı olmadığına işaret etmektedir. Ancak naslarda erkekle bulunan kadına mirastan bir hisse verilirken erkeğe iki hisse verilmiştir. Erkeğin mirastan bir hisse fazla almasının gerekçesi nedir? Kadın ve erkek arasında bu farklı miras taksimatı toplumların koşullarına uygun özel bir düzenleme midir? Bu özel düzenlemenin koşulları değiştiği zaman değişebilmekte midir? Evlilik birlikteliği kurulurken kocaya yüklenen mehir sorumluluğu ile bu denge mi hedeflenmiştir? Böylece mehir *sosyo-kültürel ve tedrici* bir merhalenin boyutu mudur? Yoksa her iki rejimde de mehrin varlığı gerekli midir?

⁵³Günümüzde mahkemece boşanan kadına, boşanma tazminatı olarak belirlenen nafaka, toplam olarak eğer *kararlaştırılan mehir* veya *mehr-i misil* miktarına ulaşıyorsa, bu meblağı mehir niyetiyle alınmasında bir sakınca görülmemiştir. Böylece Kur'an'ın mehir ile ilgili emri yerine getirilmiş, kadının hakkı ödenmiş olduğu söylenir.

⁵⁴Bilindiği gibi yasal mal rejimindeki bütün mal varlığı değerleri, ya *şahıs* ya da evlendikten sonra *edinilmiş* mallardır.

Bu edinilmiş mallar mevcut olduğunda işlerliği söz konusudur. Ancak hiçbir mal edinilmediği durumda kadının durumu ne olacaktır. Bu takdirde erkekte daha çok kadının mağdur olacağı da kuşkusuzdur. Mal birlikteliği, mehrin varlığını ilga edeceği düşüncesi mehrin gerekçesinin ne olduğuyla ilişkilidir.

Mehir müessesesinin sosyolojik yönü, toplumların anaerkil yapılanmalardan babaerkil yapılanmalara evrilmesinin sonucudur. Bu takdirde kadının, evlilik, boşanma ve miras konularında eşitliği kaybetmiş olduğu savunulur. Mehir de erkek ile kadının bu farkındalığından doğmuş bir müessesedir. Babaerkil toplumlarda erkeklere tanınan *boşama ve çok evliliklerin* sınırlandırılması için geliştirilmiş dönemseller ve durumsal bir yaptırımdır.⁵⁵ Durumsallıklar dikkate alınmadığı zaman iki taraftan birine haksızlık edilmesi kaçınılmazdır. Mehir, bu dengenin bozulması veya kurulmasıyla ilişkilidir. Tüm bu sebeplerden dolayı bazıları mehri, iki taraftan birinin maddi istismarı veya sebepsiz zenginleşmesi sayarlar. Bu durumsallık daha çok evlilik sözleşmesini sonlandırma yetkisi olan kocanın, evlilik birlikteliğinin sürdürülmesi için aile sigortası, kadına tanınan sosyal güvenlik teminatıdır.

13. Sonuç

İnsan; sorumlu tutulan bir varlıktır. Sorumluluk, kişinin kendine ve başkalarına karşı yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerini zamanında yerine getirmesi zorunluluğudur. Klasik ifadesiyle sorumluluk, “*her nimetin bir külfeti vardır*” ilkesidir.

Günümüzde bireysel sorumluluklar, genellikle azalmıştır. Kurumsallaşma zorunlu hale gelmiştir. Sorumluluk da bireysellikten, kurumsallığa aktarılmıştır. Özgürlük ancak bu sorumluluk temeli üzerinde yaşayabilir. Bu nedenle insanoğlu, varlığının en yüce değerlerinden biri olan *özgürlüğünü kazanmak, genişletmek ve korumak* için öteden beri *mücâdele* etmiştir. Günümüz sorumluluk hukuku, sorumluluğu bireysel olmaktan çıkarıp sorumluluğun organizasyonunu üçüncü kişilere yani sigorta şirketlerine vermiş sorumluluğun devri yapılmıştır.

İslâm dinince aile, en önemli kurumdur. Boşanma ise en nefret edilen durumdur. Dünya geneline bakıldığında boşanma olaylarında bir artış gözlemlenmiştir. Toplumlar için boşanma bir tehlike kabul edilmiştir. Boşanmada zararı genellikle kadın görmektedir. Bu tehlikeye karşı tedbir araçları devreye sokulmuştur. Bu araçlardan biri de sigorta şirketleridir. Sigorta şirketleri, “*evlilik sigortası*” uygulaması başlatmışlardır. Bugün pek çok ülke de boşamayı önlemeye yönelik tedbirler alınmaya başlanmıştır. Kadınlar, bu uygulama sayesinde evliliklerinin uzun sürmesini güvence altına almış oluyorlar. Erkekler de parayı kadınlara bırakmamak adına boşanmaya kolay kolay cesaret edemiyorlar. İşte bizim İslâm hukuk geleneğimizdeki mehir kavramı tam da bu noktada etkinliğini gösteriyor.

İslâm hukukunda aileyi korumaya yönelik ödenen mehir, insanlık tarihi kadar eskidir. Mehir müessesesi, aile birliğinin sürekliliğini sağlama amacına yönelik bir hukuki yaptırımdır. Mehrin asıl gayesi aile birlikteliğinin sürekliliğinin korunması amacına yönelik *sosyal güvenlik teminatıdır*.

Nikâh ve talak, şekil şartına bağlıdır. Çünkü nikâh da talak da ciddi bir karardır. Tarafların hak ve hukukunun korunması gerekmektedir. Bunun için de *sözleşmeleri* düzenleyen, boşanmada hakları dağıtan bir *hukukî kuruma ve yaptırıma* ihtiyaç duyulmuştur. Nasların önerisi olan mehir,

⁵⁵Taf.bkz. http://www.isam.org.tr/documents/_dosyalar/_pdfler/osmanli_arastirmalari_dergisi/osmanli%20C4%B1_sy1/1980_c1_ORTAY_LII.pdf

ilkesel bir zorunluluktur. Bu bağlamda günümüzde mehir, *duygusallıktan çok ilkesellik ve hukukilik* bağlamında ele alınmalıdır.

Mehir müessesesinin yürürlüğü bugün pek çok araçla sağlanabilir. Bu ilahi emrin yürürlüğü BES projesi kapsamında işlevsel hale getirilebilir. Günümüzdeki BES projesinin kapsamına klasik dönem mehir aracının yürürlüğü sağlanabilir. Bunun için BES tasarruf sandığı bünyesinde klasik dönem mehir uygulamasının icrası önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Bugün evlenecek çiftlerin peşin veya taksitli (*muaccel / müeccel*) olarak kararlaştırılan mehrin, devlet destekli BES projesi kapsamında yürürlüğünün sağlanması mümkündür. Evlenecek çiftlerin kararlaştırdıkları mehrin miktarını, BES aracı kapsamında kadına teminat verilmesi mehrin yürürlüğü açısından önemli bir proje gibi durmaktadır.

Öte yandan BES'e evli çiftlerin katılımı teşvik edilmelidir. Evlenecek çiftlere, devlet katkı payının artırılması ile evliliğe teşvik teminatı da sağlanmalıdır. Aile kurma özendirilmelidir. Keza ailenin sürekliliği için de tarafların haklarının korunmasına özen gösterilmelidir. Evlenecek çiftler, klasik dönemdeki mehir anlayışı da dikkate alınarak hukuki bir zemine oturtulmalıdır. Çeyiz hesabı gibi hesaplar için yapılan bazı düzenlemelerle birlikte daha sağlıklı bir yapılanmaya geçilmelidir. Kadın için mehir olarak BES'e peşin veya veresiye yatırılan mehir primi gelecekteki tehlike (*ölüm veya boşanma*) gerçekleştiği takdirde kendisine bir teminat sunulur. Sosyal güvenliğin zorunlu araçları arasında sayılabilecek mehrin yürürlüğü böylece sağlanmış olabilir. Sonuçta *BES* ve *Mehir* gibi iki araçla hem aile birlikteliğinin sürekliliği hem de kadına sosyal güvenlik teminatı sağlanmış olmaktadır. Her iki müessesenin amaçları açısından bir yönüyle benzerlik bulunmaktadır.

Sonuçta mehir konusunda lafızdan çok amaca bu amacın gerçekleştirilmesi için kurumsal yapılanmalara ve yapısal değişikliklere gidilmesi de kaçınılmazdır. Birey ve toplumların geleceği açısından önemli bir yere sahip olan mehir müessesesi, vicdani bir yaptırımla çoğunlukla savsaklandığı, bu konuda alınması gereken tedbirlerin alınmadığı, sonuçta tarafların; (*kadın/erkek*) hukukunun korunmadığı, korumasız ve güvencesiz bırakıldığı, bu hak kayıpları sebebiyle hukukun varlığına ihtiyaç duyulduğu açıktır.

KAYNAKÇA

- Abdülhamid, M.M. (1984). *el-Ahvâlü's-Şahsiyye fî-Şeriatî'l-İslâmiyye*, Beyrut.
- Aydın, M.A. *DİA*, "Mehir Md", XXVIII, s. 389-391.
- Aral, V. (1991). *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, Filiz Yayınevi, İstanbul.
- Aksu, A.Ö. (1993). *Gelir ve Servet Dağılımı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ateş, A.O. (2014). *İslâm'a Göre Cahiliye, Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, Beyan Yayıncılık, İstanbul.
- Bilmen, Ö.N. (1985). *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınları, I-VIII,
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. (1981). *el-Câmiu's-Sahih, (Sahihu'l- Buhârî)*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çeker, O. (1979). *Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Aile Hukuku Kararnamesi* (haz. Orhan Çeker) Konya.
- Damat Efendi. (1984). *Mecmuu'l-Ebhur fî Şerhi Multeka'l-Ebhûr*. Dâru'l-İhyâ, I, İstanbul.
- Ebu Dâvud. (1982). *Süleyman b.el-Eş'as es-Sicistani, Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Eren, F. (1998). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Beka Yayınları, 6. Baskı, I, İstanbul.
- Güriz, A. (1996). *Hukuk Felsefesi*, Ankara Ü.H.F.Yayınları, Ankara.
- Hatemi, H. (2013). *İlâhî Hikmette Kadın*, Milenyum Yayınları, İstanbul.
- Heyet. (2006). *Kur'ân Yolu Türkçe Meali ve Tefsir, II*, Ankara: DİB.
- Hırş, E. (1992). *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- İbn Abidin ve Muhammed b. Emin (1984). *Reddü'l Muhtar*, I-VIII, İstanbul.
- İmâm Mâlik, b. Enes, (2005). *Şerhu'l- Muvattâ*, I-XXV, Kahire .
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmet, (1352). *Muhallâ*, IX, Mısır.
- İzveren, A. (1988). *Hukuk Felsefesi*, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

- Kâsânî, Alaeddin Ebu Bekir b. Mesud, *Bedâi'u 'ş-Sanâi' fi tertibi 'ş-Şerâi*, VII, Kahire.
- Merğînânî, A.B. (1986). *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedâ, IV, Fethu'l-Kadir ile Birlikte*, İstanbul.
- Mevsili, Abdullah b. Muhammed (1990). *el-İhtiyâr li Tali'lil-Muhtâr*, İstanbul.
- Mengüşoğlu, T. (1958). *Felsefeye Giriş*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Firmuz (1976). *Dürerü'l -Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, İstanbul.
- Müslim, Ebu'l Hüseyin b. el-Haccac b. Müslim el-Kuşeyri en-Nisâburi (1981). *Câmiu's-Sahih,(Sahihi Müslim)*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Oğuzman, K. ve Öz, T. (1995). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Filiz Yayınları, İstanbul.
- Özsunay, E. ve Dural, M. (1986). "Sorumluluk Hukuku'ndaki Değişiklikler Karşısında Sigorta", Adli Makale, *Sigorta Hukuku Dergisi*, III. sa. 1. AİDA Türk Gurubu Yayınları, Ankara.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmet b. Şuayb, *Sünen'ü Nesâi*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Pakalın, M.Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, MEB Yayınları, İstanbul.
- Serahsî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmet (1978). *el-Mebcut I-XXX*, Beyrut..
- Şevkânî, S.S. (1999). *Demokrasiye Doğru*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah (1992). *el-Muğni, I- IV*, Beyrut.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, (1993). *Ümm, V*, Beyrut.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed, *es-Sünen (Sünenu't-Tirmizi)*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Türk Medeni Kanunu.
- Wensinck, el-Me'cem, "Sdk Md" ve "Mhr Md".
- Yazır, Elmalı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili, I-X*. İstanbul: Feza Yayınları, trs.
- Zeylâî, Abdullah b. Yusuf (1973). *Nasbur-Râye li Ehâdisi'l-Hidâye, I-IV*, Mektebetü'l İslâmiyye, Dimeşk.
- Zühaylî, V. *el-Fıkhu'l-İslâmiyyü ve Edilletühü, Dâru'l-Fikr, I-VIII*, Dimeşk.
- <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/donat/2012/12/11/evlilik-sigortasi>
- <https://www.allianzsigorta.com.tr/tr/duyurular/haber-arsivi/allianzdan-turkiyede-bir-ilk-alyans-sigortasi.html/>
- <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/donat/2012/12/11/evlilik-sigortasi>
- <http://spk.gov.tr/apps/teblig/displayteblig.aspx?id=467&ct=f&action=displayfile>
- http://www.isam.org.tr/documents/dosyalar/pdfler/osmanli_arastirmalari_dergisi/osmanli%C4%B1_sy1/1980_c1_ORT_AYLII.pdf
- <http://www.hukukmarket.com/images/contentspdf/136574.pdf>
- <http://www.hukukmarket.com/images/contentspdf/136574.pdf>;
- http://kuranikerimturkce.tk/index.php?topic=342.0;prev_next=next#new